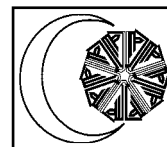

3. Corbin, Henry. *Avicenna and the Visionary Recital*. New York: Pantheon-Bollingen, 1960.
4. Frank, Richard. *Creation and the Cosmic System: Al-Ghazali and Avicenna*. Heidelberg: Carl Winter, 1992.
5. Frank, Richard. *Al-Ghazali and the Ash'arite School*. Durham and London: Duke University Press, 1994.
6. Heath, Peter. *Allegory and Philosophy in Avicenna (Ibn Sina) With a Translation of the Book of the Prophet Muhammad's Ascent to Heaven*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1992.
7. Jambet, Christian. *The Act of Being*, translated by Jeff Fort. Brooklyn NY: Zone Books, 2006.
8. Nasr, Seyyed Hossein, and Leaman, Oliver (eds). *History of Islamic Philosophy* (2 vols). London and New York: Routledge, 1996.
9. Ormsby, Eric. *Theodicy in Islamic Thought: The Dispute over Al-Ghazâlî's "Best of all Possible Worlds"*. Princeton NJ: Princeton University Press, 1984.
10. Ormsby, Eric. "Creation in Time in Islamic Thought with Special Reference to Al-Ghazâlî." In *God and Creation*, edited by David Burrell and Bernard McGinn, pp. 246-64. Notre Dame IN: University of Notre Dame Press, 1990.

znanstveni skupovi

seyyed hossein nasr

panel diskusija u pew fondaciji

Prije svega, želim iskazati svoje zadovoljstvo što učestvujem u ovoj raspravi ovdje. Vjerojatno poznajem Petera duže od bilo koga od vas za ovim okruglim stolom. Ja sam ga pozvao prije gotovo 40 godina u Teheran, kada nije baš veliki broj ljudi na Zapadu uviđao značaj njegovih radova. Nakon toga, postali smo prijatelji. Obično je on jedan korak ispred drugih sociologa religije u shvatanju onog što leži iza horizonta. Drugi znanstvenici malo kasnije hvataju korak s propuštenim.

Silno sam bio oduševljen kada sam bio pozvan da kažem nekoliko riječi. Prošao sam kroz Peterovo djelo vrlo pažljivo, i samo sam podesio nekoliko komentara koji se temelje na onome što je on sam napisao. Obično kada me se poziva na dužnosti kao što je ova, od mene se očekuje da govorim samo o islamu, međutim imam nekoliko komentara prije nego što dođem do toga.

Prije svega, značaj današnje i svake buduće studije koja će se pojaviti u ovom području sekularizma kao fundamentalizma – i velikog dijela onog što nazivamo religijskim fundamentalizmom danas je zbilja rezultat modernističkog fundamentalizma, koji je najapsolutniji oblik fundamentalizma koji je ljudska historija ikada upoznala. Ovo je napose istinito za islamski svijet. Bez modernističkog fundamentalizma ne bi postojao niti islamski fundamentalizam. Naravno, možete kazati da su Mongoli koji su izvršili invaziju u 13. stoljeću bili fundamentalisti, međutim ovo odveć puno rasteže ovaj pojam. Ja koristim termin fundamentalizam kao što je razvijan od 1979. u gradu New Yorku i potom proširen na druga mjesta.

Također, kako bih ispravio krivo mišljenje, kao što to Peter iznosi posve ispravno, o značaju nepovredivosti čovječije naravi, vraćam se tome za trenutak. Međutim, politika isključenja uvijek vodi ka dehumanizaciji. U trenutku historije u kojemu živimo, pojam judeo-kršćanski, koji je izumljen nakon Drugog svjetskog rata zbog očitih razložnosti velikih tragedija koje su se pojavile, nije posve održiv između "oko za oko i zub za zub" i "voli svog bližnjeg". Postoji dovoljno veliki prostor za islam da bude prikladno uključen, i on zbilja jeste. Mislim da bismo trebali koristiti zamisao o abrahamskoj/ibrahimovskoj obitelji ili onoj judeo-kršćansko-islamskoj i mislim da bi ovo iznijelo novu dimenziju za čitavu ovu raspravu, koja je obično gurnuta postrance u najvećem broju rasprava.

Potom, relativizam, nasuprot onome što je Peter kazao – prema mojemu stajalištu, jeste nešto drugačiji: ja sam filozof i teolog; on je sociolog, tako da će mi on dopustiti ukoliko kažem ovo – iako relativizam ne može izbjeći pitanje istine. Drugo, sami relativizam temelji se na apsolutizmu, jer ako kažete: "Sve su stvari relativne", sami taj iskaz je apsolutan. Ovo je pravni paradoks filozofije.

Prema tome, praviti totalno jasnu razliku između jednog i drugog nije posve ispravno. Ovo je pomalo nalik yinu i yangu: nečemu što je malo u drugom i drugom što je malo u onom prvom. Moramo trezveno posmatrati relativizam kao onaj koji je utemeljen na pojedinačnom stajalištu o prirodi zbiljnosti, koji je potom apsolutiziran na određen način u glavama onih koji se smatraju relativistima.

Ovaj izraz iznosi na vidjelo vrlo važno pitanje o ljudskom dostojanstvu koje je nepovredivo, kao što kaže Njemački ustav. Kada bih igrao onog koji traži nedostatke samo radi debatanja, kazao bih: "Zašto je ona nepovrediva?" Gospodin Brooks je upravo istaknuo sve ove evolucijske trendove. Da li ljudsko biće čine jednostavno tek komplicirane molekule koje se međusobno sudaraju? Što je nepovredivo? Što je ljudsko dostojanstvo? Odakle to potječe, ako ne iz čiste sentimentalnosti?

Ukoliko postavljam pitanje poput ovog, postaje jasno da uvijek postoji filozofska osnova ljudskoj naravi, ljudskom dostojanstvu, ljudskoj osobi – svim stvarima o kojima je pisano.

Ukoliko to ne prihvatate, te ukoliko umjesto toga prihvatate čisto materijalističku i evolucijsku zamisao o ljudskom biću, smatram da je čitavo pitanje o ljudskom dostojanstvu tek čista sentimentalnost. Nema ničega nepovredivog u svezi s tim, i neko je nastojao da ga prati u budućnosti, kao što su učinili u prošlosti u jednoj zemlji koja je bila temelj moderne znanosti, tj. u Njemačkoj – i uništi, budući da je vrlo problematično da se intelektualno odbrani.

Ovo jednako tako vodi ideji da ljudsko dostojanstvo postaje nepovredivo među tim ljudskim bićima za koje smo zainteresirani, kao što se to događa s lračanima, među kojima je pola miliona ljudi umrlo, i o kojima ne postoji niti rasprava. Ovo nije čak niti na ekranu. Niko čak ni ne govori o tome. Ovo je jedan od vrlo, vrlo važnih rezultata kada se ova nepovredivost utemeljuje ne na filozofskoj, religijskoj, ili metafizičkoj izvjesnosti, već na jednostavnoj političkoj korisnosti ili sentimentalnosti.

Vjerujem, i ovdje se razlikujem od Petera, da su moralni sudovi neovisni od izvjesnosti i pojedinačne vizije. Prije svega, smatram da svi moralni sudovi iziskuju čin vjere. Drugo, oni se smatraju da će biti izvjesni, jer funkcioniraju unutar određenog svjetonazora. Ne možemo kazati da je George Washington bio manje moralan od nas, jer je posjedovao robove u Mount Vernonu, tj.: "Mi smo tako dobri, mi ih više ne posjedujemo."

Ovo nije odbranjiva pozicija. On je jednako tako bio moralna i čestita osoba. Činjenica je da mi smatramo da će biti tako očitim kako je ropstvo užasno: no odakle ova očitost potječe? Ona dolazi otuda zbog toga što smo prihvatili svjetonazor koji nije bio prihvatljiv Georgeu Washingtonu. Drugi dijelovi njegovog svjetonazora jesu temelji ove zemlje. Međutim, ovo je pojedinačni dio, i ja ga samo navodim kao primjer.

Za trenutak neka mi bude dopušteno da se okrenem napose islamskom svijetu. Prije svega, želim kazati da je napad sekularizma, agresivni juriš, bio najznačajniji činilac u destrukciji sredine – nisam stručnjak za Zapad, ali jesam barem za islamski svijet, o kojemu znam nešto. Kao što sam spomenuo, modernistički fundamentalizam jeste glavni razlog za nastanak muslimanskog fundamentalizma. On se događao unutar svega nekoliko generacija.

Sada sam u svojim sedamdesetim, vrlo blizu sredine sedamdesetih. Kada sam bio mladić u Iranu, prije 50 ili 60 godina, živjeli smo u posve drukčijem svijetu. Riječ fundamentalizam nije bila izmišljena. Modernizam se upravo uvodio u zemlju. Sjećam se samog dana kada su prve električne sijalice uvedene u našu kuću. A živjeli smo u gornjem društvenom sloju; prvi smo dobili električnu rasvjetu. Brojni ljudi su je kasnije dobili.

Otuda, sjećam se svih ovih transformacija. Kada sam bio mladić, nije bilo nikakvog animoziteta između kršćana, muslimana i Jevreja u Iranu, uopće ništa od onog što opažamo u islamskom svijetu danas. Stariji su ljudi uvijek poštovali Armence, Jevreje i zoroastrijance i bilo kog drugog oko njih. Mladi su ljudi postepeno postali modernizirani. Nisu postajali fundametalistima u to vrijeme, postajali su modernizirani.

Naredni korak bio je taj da ih je njihov modernizam vodio stajalištu koje je vrlo različito od onog ranije generacije. Bilo je to stajalište ekskluzivizma, onog odbacivanja bilo kakvog drugačijeg stajališta, i onda je to počelo funkcionirati u islamskom univerzumu, samo po sebi, zbog toga što islamski svijet, naravno, nije monolitan. Ovo je počelo uništavati, u sve većoj mjeri, srednja stajališta, okončavajući s vehabizmom, o kojem smo odlučili, zbog cijene nafte, da više ne raspravljamo niti diskutiramo na neko vrijeme, uz njegove veze s Bin Ladenom i drugim velikim tragedijama koje smo vidjeli.

Dopustite da završim s nekoliko riječi o islamskom svijetu prije nego što je sredina donekle bila potamnjena. Prije svega, ona nije posve potamnjena. Muslimanska većina još uvijek stoji na srednjoj poziciji. Ona se ne čuje, jer se jedino čujete ukoliko bacite bombu. Naravno, ukoliko ne bacite bombu, niko nije zainteresiran za ono što radite. Otuda je jako važno da razumijete ovo pitanje. Međutim, činjenica je da je sredina unekoliko oslabljena u usporedbi s tradicionalnim islamskim svjetonazorom.

Kad je riječ o tradicionalnoj islamskoj misli i ovoj sredini, uvijek postoje ekstremisti na jednoj ili drugoj strani. Sredina nije imala nevolja u polučivanju autentične teološke i religijske odbrane bivanja apsolutnim u našem vjerovanju, dok je prihvatila vjerovanja drugih. Sve drugo (neinteligentno) što se dešava u pogledu ovog pitanja jeste zbilja izvučeno iz europskog

iskustva. Ono je izvučeno iz onog što se desilo Jevrejima i muslimanima u Španiji: inkvizicije, pogroma, te svih ovih stvari koje su vodile nevjerovatnim katastrofama dvadesetog stoljeća.

Naravno, u islamskom svijetu postojale su predrasude; ljudi diljem svijeta su isti. Međutim, u islamu je postojala zamisao da postoji islam pisan malim "i", koji je predanost Bogu. Ovaj je postojao tamo od početka ljudskog postojanja, od Adema/Adama, prototipskog ljudskog bića koga islam dijeli s judaizmom i kršćanstvom.

Bog je svakoj osobi podario stazu da Mu se preda. Kur'an posjeduje jako puno iskaza koji eksplicitno spominju ovo pitanje.

Sada, ovo je mjesto odakle čitav problem potječe. Muslimani su živjeli tako poprilično dugo. Otomani su crpjeli iz tih ajeta kada su štitili Jevreje koji su bježali iz Španije. Mnogi su od njih bili bankari, ministri itd., u 17. stoljeću, i u Iranu, na isti način. Kada se islam proširio na Indiju, a muslimani vladali čitavom sjevernom Indijom, Hindusi nisu bili masakrirani. Mnoge Hinduskinje bile su supruge mogulskih careva. Oni su uvijek citirali ove ajete.

Ipak, postoje ajeti u Kur'anu, kao i u Bibliji, koji su ekskluzivistički, a napose kada se tiče temelja islamske države u Meki i Medini. I oni su jednako tako u Kur'anu. Ono što se dogodilo u posljednjih nekoliko decenija jeste neobaziranje na prvu kategoriju i svraćanje pozornosti na onu drugu, precizno, zbog ove polarizacije između relativizma i fundamentalizma, koji je novi izum, moderni škripac koji dolazi u bilo koji dio svijeta. Također, hinduska Indija – niko ne govori o hinduskoj Indiji. Partija BJP nije tradicionalna hinduska partija. Ona predstavlja istu stvar u hinduskom svijetu. I u judaizmu, i druge religije se suočavaju s istim problemom.

Ova je polarizacija prouzročila slabljenje tog centra. Međutim, metafizičko učenje da svaka osoba može biti posvećeni kršćanin, Jevrej, musliman ili Hindus, te da u isto vrijeme može poštovati druge religije duboko je uvriježena u islamskom svijetu, što su tijekom stoljeća prvenstveno izražavali sufijski učitelji i njihova poezija, kao što je Rumi, koji je sada omiljeni pjesnik ovdje u Sjedinjenim Državama, ali, jednako tako, i brojni drugi.

U čitavoj ovoj raspravi nastojanja da se nanovo otkrije sredina, jako je važno da skrenemo pozornost na kulturološke činjenice, političke i religijske činioce koji su pokušali rastopiti ovu sredinu u drugim dijelovima svijeta, i na ono što se ima uraditi da se spriječi da se ovo događa.

Prijevod s engleskog:
Nevad KAHTERAN

Seyyed Hossein Nasr

PANEL DISCUSSION IN PEW FOUNDATION

Thank you very much. First of all, it's a pleasure also for me to be here. I have probably known Peter longer than any of you around this table. I invited him to Tehran almost 40 years ago, when not many people in the West realized the significance of his writings. We've been friends ever since. He is usually one step ahead of other sociologists of religion in seeing what is lurking on the horizon. The other people catch up a bit later.

So it was a great pleasure when I was asked to say a few words. I went over Peter's paper very carefully, and I just tailored a few comments based on what he had written himself. Usually when I'm invited to functions such as this, they expect me to speak only about Islam, but I have a few comments to make before we get to that.

First of all, the significance of today and every future study that will come out in this field of secularism as fundamentalism – and much of what we call religious fundamentalism today is really the result of modernist fundamentalism, which is the most absolute form of fundamentalism that human history has ever known. This is especially true of the Islamic world. Without modernist fundamentalism, there would have been no Islamic fundamentalism. Of course, you could say the Mongols who invaded in the 13th century were fundamentalists, but that's stretching the term a bit too much. I'm using the term fundamentalism as it has developed since 1979 in this city and in New York and then has spread to other places.

Also, to set the record straight, as Peter brings out quite rightly, the importance of the inviolability of humanity – I shall turn to that in a moment. But the policy of exclusion always leads to dehumanization. At the moment of history in which we live, the term Judeo-Christian, which was invented after the Second World War for obvious reason of the great tragedies that had occurred, is not completely tenable between "an eye for an eye and a tooth for a tooth" and "love thy neighbor." There is a big enough space for Islam to fit in, and it does. I think we should use the idea of the Abrahamic family or Judeo-Christian-Islamic and that would bring, I think, a new dimension to this whole debate, which is usually left aside in most discussions.

Now, relativism, in contrast to what Peter said – and my point is a bit different: I'm philosopher and theologian; he's a sociologist, so he'll permit me if I say this – even relativism cannot evade the question of truth. Secondly, relativism itself is based on an absolutism, because if you say, "All things are relative," that statement itself is absolute. That's the lawyer's paradox of philosophy.

Therefore, to distinguish completely between one and the other is not quite right. It's a bit like the yin/yang: something of one is in the other, something of the other is in the first. We must soberly look upon relativism as being based on a particular view of the nature of reality, which is then absolutized in a certain way in the minds of those who consider themselves to be relativists.

This term brings up this very important question of human dignity being inviolable, as the German constitution says. If I were to play the role of a devil's advocate, I would say, "Why is it inviolable?" Mr. Brooks was just pointing to all of these evolutionary trends. Is the human being simply just complicated molecules banging against each other? What is inviolable? What is human dignity? Where does it come from except from pure sentimentality?

If I pose the question like this, it becomes clear there is always a philosophical underpinning for human nature, human dignity, human person – all of things that are written about. If you do not accept that, and accept instead the purely materialistic and evolutionary idea of the human being, I think the whole question

of human dignity is nothing but pure sentimentality. There's nothing inviolable about it, and somebody's going to come along in the future, as they did in the past in one of the countries that was the foundation of modern science, that is, in Germany, and break this up because it's very difficult to defend intellectually.

It also leads to the idea that human dignity becomes inviolable among those human beings in whom we are interested. As it happens with the people of Iraq, over 500.000 people have died; there's not even a discussion. It's not even on the screen. Nobody even talks about it. That's one of the very, very important results when this inviolability is based not on a philosophical, religious or metaphysical certitude, but on either simple political expediency or sentimentality.

I also believe in – and here I differ from Peter – that moral judgments are independent of certitude and a particular vision. First of all, I think all moral judgments require an act of faith. Secondly, they consider themselves to be certain because they are functioning within a certain world view. We cannot say George Washington was less moral than us because he had slaves in Mount Vernon; "We are so good; we don't have them anymore."

That's not a defensible position. He was also a moral and upright person. The fact that we consider this to be obvious that slavery is terrible: Where does that obviousness come from? It comes because we have accepted a worldview that was not acceptable to George Washington. Other parts of his worldview are the foundation of this country. But this particular part – I'm just giving him as an example.

Let me now turn to, for the few minutes I have, the Islamic world specifically. First of all, I want to say the assault of secularism, the aggressive assault, has been the most important factor in the destruction of a middle ground – I'm not a specialist on the West – but at least in the Islamic world, about which I know something. As I just mentioned, modernist fundamentalism is the main reason for the rise of Muslim fundamentalism. It has taken place only within a couple of generations.

I'm now in my early 70s, pretty soon-to-be middle 70s. When I was a young boy in Iran, 50- or 60-some years ago, we lived in a completely different world. The word fundamentalism hadn't been invented. Modernism was just coming into the country. I

remember the very day when the first electric lights came into our house. And we lived in the upper echelon of society; we got the lights first. Many people got it later.

So I remember all of these transformations. When I was a young boy, there was not any animosity among Christians and Muslims and Jews in Iran, not at all what one observes in the Islamic world today. The older people always respected the Armenians and Jews and Zoroastrians and whoever else was around. The young people have gradually become modernized. They were not becoming fundamentalist at that time; they were becoming modernized.

The next step was that their modernism then led to an attitude very different from that of the generation before. That attitude was of exclusivism, of rejection of any other points of view, and then that began to work within the Islamic universe, itself because the Islamic world is not, of course, a monolith. It began to destroy, as much as possible, the middle positions, ending up with the Wahabism that we have decided, because of the price of oil, not to discuss anymore for a while, with its relation to bin Laden and the other great tragedies we have seen.

Let me just conclude by saying a few words about the Islamic world before that middle ground was to some extent eclipsed. First of all, it's not been completely eclipsed. The majority of Muslims still stand on the middle ground. They don't get heard because you only get heard if you throw a bomb. If you don't throw a bomb, of course, nobody is interested in what you're doing. So this is a very important point to understand. But it's the fact that [this middle ground] has diminished somewhat in comparison to the traditional Islamic worldview.

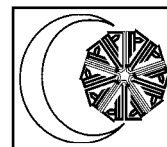
Traditional Islamic thought and this middle ground – there are always extremists on one side or the other. The middle ground had no trouble in bringing about an authentic theological and religious defense of being absolute in one's faith while accepting the faith of others. All of the – (unintelligible) – takes place on this issue is really drawn from the European experience. It's drawn from what happened to the Jews and Muslims in Spain and the Inquisition and pogroms and all of these things leading to the very unbelievable catastrophes of the 20th century.

In the Islamic world of course there were prejudices; people all over the world are the same. But the idea in Islam was that there was such thing as Islam with a small "i," which is surrender to God. And that had been there from the beginning of human existence, from Adam, the prototypical human being Islam shares with Judaism and Christianity. God had given to each person a path to surrender to Him. The Koran has many, many statements explicitly mentioning this point.

Now, that's where the whole problem comes in. The Muslims lived like that for a very long time. The Ottomans drew from those verses when they protected the Jews who were fleeing from Spain. Many of them became bankers, ministers, and so forth in the 17th century, in Iran the same way. When Islam went to India, and the Muslims ruled over the whole of northern India, the Hindus were not massacred. Many of them were wives of Mogul emperors. They always quoted those verses.

There are, however, verses in the Koran – as there are in the Bible – of exclusivism, and especially as it concerned the foundation of the Islamic state in Mecca and Medina. Those are also in the Koran. What has happened in the last few decades is disregard for the first category and attention to the second category, precisely because of this polarization between relativism and fundamentalism, which is a modern invention, is a modern predicament and is coming to any part of the world. Also Hindu India – nobody talks about Hindu India. The BJP is not a traditional Hindu party. It represents the same thing in the Hindu world. And in Judaism – other religions are facing the same thing.

This polarization has brought about the weakening of that center. But the metaphysical teaching that a person can be a devout Christian, Jew, Muslim or Hindu, and at the same time respect other religions is very deeply ingrained in that middle ground in the Islamic world, expressed over the centuries primarily by great Sufi masters and their poetry, such as Rumi, who is now a favorite poet here in the United States, but also by many others. In this whole discussion of trying to rediscover the middle ground, it's very important to turn one's attention to the cultural factors, the political factors, and the religious factors which have tried to melt away this middle ground in other parts of the world, and what to do to prevent this from happening.

bilal hasanović

visoko islamsko škولstvo u bosni i hercegovini između dva svjetska rata

Sažetak

Ideja o osnivanju visokoškolske islamske institucije bila je prisutna još od početka austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini. Njenu realizaciju pratile su razne teškoće: od ustaljenog konzervativizma, do političkih, kadrovskih, materijalnih i drugih poteškoća. Od te zamisli se, međutim, nije nikada odustalo; stalno se tragalo za rješenjem koje bi pomirilo neke stavove u muslimanskim krugovima i zadovoljilo postojeće vjerske i političke interese.

Iako je u Beogradu, u okviru Pravnog fakulteta 1932. godine, otvorena Katedra šerijatskog prava, kojom je rukovodio istaknuti stručnjak šerijatskog prava dr. Mehmed Begović, to nikako nije moglo zamijeniti potrebu za osnivanjem visoke vjerske škole u rangu fakulteta koja bi spremala kadrove za potrebe islamskih pravosudnih ustanova, škola i administracije.

Odlaskom Austro-Ugarske monarhije, promijenile su se, donekle, i društveno-političke prilike u Bosni i Hercegovini. Nova društveno-politička tvorevina, Kraljevina Jugoslavija imala je specifične poglede i zahtjeve u tom pravcu. Otvaranjem Katedre za šerijatsko pravo na Pravnom fakultetu u Beogradu imao se prvenstveni cilj preusmjerenje pažnje za otvaranjem visokoškolske islamske institucije u Sarajevu, odnosno čvršće vezivanje budućih muslimanskih studenata za novu metropolu, njenu kulturu, jezik, običaje i dr., što Ulema-medžlis u Sarajevu nikako nije odobravao, nego je uporno insistirao na otvaranju